LAUSUNTO
Johtaja Terhi Laine
Diakonissalaitoksen Vamos
22.3.2022

O 41/2020 VP NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYN PALVELUJÄRJESTELMÄN TOIMIVUUS JA PALVELUIDEN VAIKUTTAVUUS

Ohjaamot ja Vamos-työ on useissa yhteyksissä mainittu esimerkkeinä toimintamalleista, jotka tuottavat hyviä tuloksia nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Mitkä tekijät selittävät näkemyksenne mukaan Ohjaamo- ja Vamos-toimintamalleista saatuja myönteisiä kokemuksia? Onko Ohjaamo- ja Vamos-toimintamallien tuloksia ja vaikuttavuutta seurattu? Mitä tiedetään toiminnan vaikuttavuudesta? Millainen nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluiden tilanne on näkemyksenne mukaan, ja mitä kehittämiskohteita näette palveluissa?

Lausunto on laadittu vastaamalla edellä mainittuihin Eduskunnan tarkastusvaliokunnan esittämiin kysymyksiin Diakonissalaitoksen Vamos-toiminnan näkökulmasta. Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiö, joka tuottaa monipuolisia sote-palveluja ja jossa työskentelee noin 2700 työntekijää.

Vamos-toimintamalli

Diakonissalaitoksen nuortenpalvelu Vamos on tarkoitettu koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville 16–29-vuotiaille nuorille. Toimintamalli perustuu intensiiviseen yksilö- ja ryhmävalmennukseen, jossa nuorelle nimetään oma työntekijä, jolla on kokonaisvastuu nuoren tilanteesta ja hänen yksilöllisten tarpeidensa tunnistamisesta. Valmennusjakson pituus on keskimäärin 6–8 kuukautta. Toiminta on nuorelle ilmaista.

Nuoren tukeminen voi alkaa nuoren kotoa. Aloitustilanne voi olla sen kaltainen, että nuori ei ole juuri poistunut kotoa pitkään aikaan johtuen sosiaalisista peloista ja ahdistuksesta. Palvelupolku etenee kohti ryhmätoimintaa. Viimeisessä vaiheessa nuorille tarjotaan räätälöityjä urapalveluja.

Palveluintegraatio on yksi osa Vamoksen toimintaa. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja, sosiaalityöntekijä tai Kelan virkailija on tiettyyn aikaan Vamoksen yksikössä, jolloin nuoren ei tarvitse lähteä hakemaan näitä palveluja muualta tai sitä, että Vamoksen työntekijä osallistuu nuoren toiveesta verkostokokouksiin tai lähtee nuoren kanssa esimerkiksi sosiaalityöntekijän luo.

Vamos on toiminut neljätoista vuotta ja tavoittanut noin 15 000 nuorta. Tällä hetkellä Vamoksessa työskentelee 100 työntekijää. Vamos tavoittaa vuodessa keskimäärin 2000 työn ja koulutuksen ulkopuolella olevaa nuorta. Vuonna 2021 Vamoksen intensiivisessä valmennuksessa oli 1882 nuorta, joista 886 päätti palvelussa. Heistä 46 % eteni työ- ja koulutuspoluille. Vamos toimii valtakunnallisesti ja sillä on yksitoista yksikköä eri puolilla Suomea. Viime vuonna nuoria tuli palveluun 45 kunnasta, kun edellisenä vuonna nuoria tuli 29 kunnasta. Tyypillisesti nuori itse hakeutuu mukaan toimintaa tai sosiaalityö tai psykiatriset palvelut ohjaavat hänet valmennukseen.

Nuorista suuri osa on niitä nuoria, jotka kuuluvat ns. NEET-nuorten (Not in Employment, Education or Trainee) kategoriaan. Huomattava osa nuorista tulee työvoiman ulkopuolelta, eivätkä he ole työttöminä työnhakijoina. Vuonna 2021 47 % nuorista sai pääasiallisen tulonsa toimeentulotuesta, kuntoutustuesta tai -rahasta tai sairauspäivärahasta aloittaessaan Vamoksessa. Osuus kasvoi edellisestä vuodesta seitsemän prosenttia.

Mitkä tekijät selittävät näkemyksenne mukaan Ohjaamo- ja Vamos-toimintamalleista saatuja myönteisiä kokemuksia?

Vamoksen toimintamallin ytimessä ovat yksilöllisyys ja tavoitteellisuus. Jokainen nuori saa tuekseen yhden ammattilaisen, joka tuntee nuoren tilanteen hyvin ja auttaa kaikissa nuoren elämään liittyvissä asioissa. Työtä tehdään nuorta kuunnellen ja nuoren tahtiin edeten, mutta aina tavoitteellisesti. Tavoitteellisuus tarkoittaa koulutukseen ja työhön siirtymistä sitten kun nuori on siihen valmis. Vamoksen kohderyhmän huomioiden tämä tarkoittaa useimmiten kuukausien intensiivistä työskentelyä.

Vuonna 2021 Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö (Itla) tutki Vamos-palvelun vaikuttavuutta (Merikukka ym. 2021). Tutkimus osoittaa, että Vamos on vaikuttava keino saada nuoret takaisin koulu- ja työpoluille. Vaikuttavuuden avain on nuorten kokema kiireetön kohtaaminen ja yksilöllinen tuki.

Tutkimukseen haastatellut nuoret kokivat, että tärkeimmät Vamoksen vaikutusmekanismit kytkeytyivät hyväksytyksi ja välitetyksi tulemiseen sekä pienin askelin etenemiseen ja tarpeen mukaan tarjolla olevaan tukeen. Ryhmävalmennukseen osallistuneiden nuorten vastauksissa korostui Vamoksen merkitys sosiaalisena yhteisönä. Vamoksen rooli turvallisena taukopaikkana ja satamana on nuorille merkityksellinen.

Onko Ohjaamo- ja Vamos-toimintamallien tuloksia ja vaikuttavuutta seurattu?

Vamos on toiminut 14 vuotta ja toiminnasta on tuotettu asiakastietoa systemaattisesti vuodesta 2015 alkaen. Asiakastietojärjestelmään kerätään nuoren suostumuksella dataa taustatiedoista sekä työllistymis- ja koulutuspoluille siirtymisestä. Keräämme tietoa nuoren aloittaessa toiminnassa ja hänen siirtyessä pois Vamoksen piiristä. Arvioimme myös nuoren hyvinvointia Tulostähti-arviointityökalulla, johon vastaavat valmentaja ja nuori yhdessä palvelun alkaessa ja päättyessä.

Oman datan lisäksi Vamoksen vaikuttavuutta on selvitetty Itlan edellä mainitussa uraauurtavassa vaikuttavuustutkimuksessa, jossa vaikutuksia ja vaikuttavuutta selvitettiin sekä määrällisin että laadullisin menetelmin.

Tulokset ja muutokset nuorten hyvinvoinnissa vuonna 2021

Palvelun päättäneistä joka toinen ohjautui työllisyys- ja koulutuspoluille (N=871). Nuorista 11 % työllistyi palkkatyöhön avoimille työmarkkinoille, 28 % jatkoi koulutukseen ja loput työllisyyspolun löytäneistä työllistyivät tukitoimenpiteiden avulla (työkokeilu ja kuntouttava työtoiminta).

Nuoren aloitustilanne on yhteydessä palvelun jälkeiseen siirtymään (Laine & Sarmia 2020). Työmarkkinatuella Vamokseen tulleista nuorista 75 % ohjautui työ- ja koulutuspoluille. Heistä kolmannes työllistyi avoimille työmarkkinoille, 20 % siirtyi koulutukseen ja 25 % ohjautui työllistymistä tukeviin toimenpiteisiin. Toimeentulotuella tai tulottomana palveluun tulleista työllisyys- ja koulutuspoluille ohjautui alle puolet. Voidaan siis todeta, että palveluun työttöminä työnhakijoina tulleet työllistyvät huomattavasti todennäköisemmin kuin työvoiman ulkopuolella olleet palvelun aloittaneet.

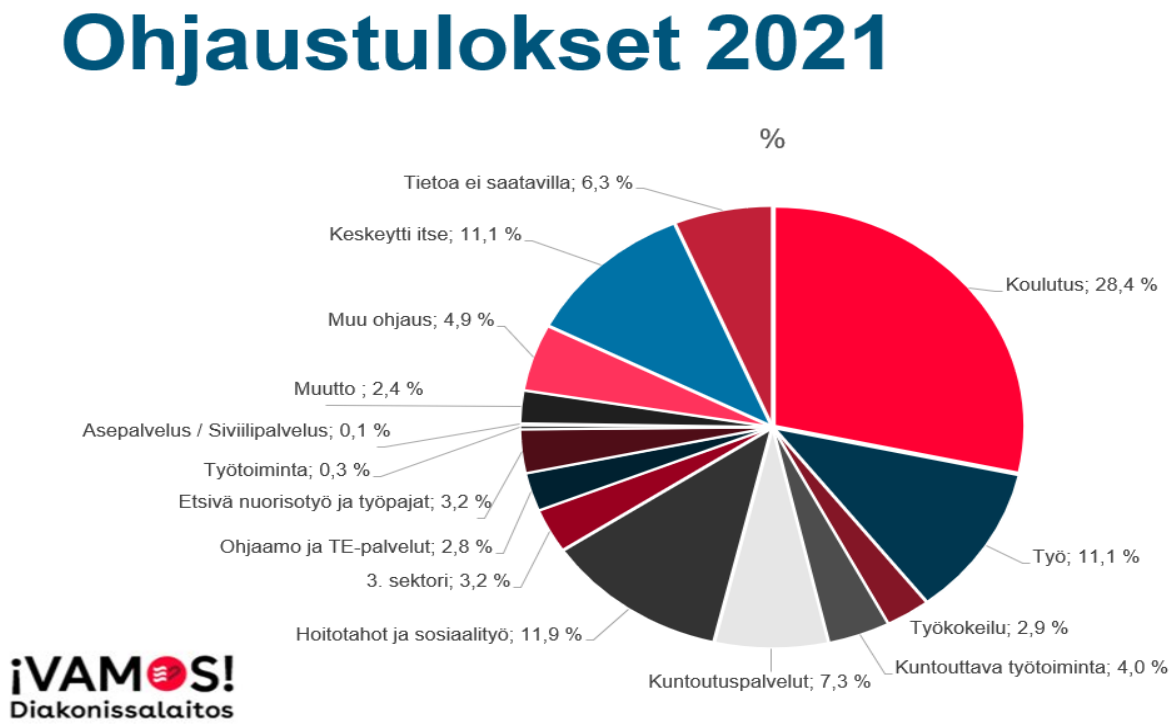

Vamoksessa käytettävän hyvinvoinnin muutosmittarin (Tulostähti-Outcome Star) mukaan Vamos vahvistaa erityisesti nuoren uskoa työ- koulutuspoluille siirtymiseen, luottamusta ja toivoa tulevaan ja edistää mielenterveyttä. Vuonna 2021 tämä muutostieto oli käytettävissä 311 nuoren osalta.

Nuorten työmarkkinatilanteet palvelun alussa ovat voimakkaasti yhteydessä Tulostähden hyvinvoinnin aloitustilanteisiin ja hyvinvoinnissa palvelun aikana tapahtuviin muutoksiin. Kun työmarkkinatilanne on heikko, hyvinvointikokemus on keskimäärin matalammalla tasolla ja paranee enemmän kuin muilla.

Mitä tiedetään toiminnan vaikuttavuudesta?

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Vamoksen toimintamallin tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon palvelun käyttäjät: Vamos tavoittaa suuren määrän nuoria, jotka ovat työvoiman ulkopuolella. Tämä selittää sitä, että Vamos-nuori siirtyy todennäköisemmin koulutukseen kuin palkkatyöhön. Tämä todetaan myös Vamoksesta tehdyssä vaikuttavuustutkimuksessa: merkittävä osa Vamos-nuorista siirtyy koulutukseen. Vamos tavoittaa muun muassa nuoria, jotka ovat pitkäaikaistyöttömiä ja vähentää nuorten pitkäaikaistyöttömyyttä. Tutkimus osoittaa myös, että Vamos vähentää myös toimeentulotuen saajien määrää, jolloin voidaan todeta, että Vamos vähentää nuorten kokemaa köyhyyttä. (Merikukka ym. 2021.)

Taloudellinen hyöty yhteiskunnalle

Itlan tekemän tutkimuksen perusteella tiedämme Vamoksen yhteiskunnallisesta hyödystä euroina laskettuna seuraavaa: yhden henkilön osalta työllisyys- tai koulutuspolulle pääsy merkitsee 5 000–7 000 euron vuosittaista taloudellista hyötyä yhteiskunnalle lisääntyneinä tuloina ja vähentyneinä tulonsiirtoina ja muina kustannuksina. Yli koko työuran laskettuna ero on noin 240 000 euroa. Kyseistä lukua voidaan verrata Vamoksen läpi onnistuneesti läpikäyneiden henkilöiden lukumäärään vuosittain. Käytössä olleella vuosien 2017–2020 Vamoksen asiakasaineistolla (1575 nuorta) vaikutukset ovat vähintään 9–11 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän verran taloudellista säästöä Vamos tuottaa toimisessaan nykyisellä volyymillä.

Tutkimuksessa todetaan, että onnistumisprosentti heikkenee iän myötä. Näin ollen mahdolliset koulutus- ja työllisyyspolkuja tukevat palvelut olisi annettava mahdollisimman aikaisin, jos halutaan mahdollisimman korkea vaikuttavuus sijoitettua euroa kohden, inhimillisen hyvän lisäksi.

Millainen nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluiden tilanne on näkemyksenne mukaan, ja mitä kehittämiskohteita näette palveluissa?

Rahoitus

Kehittämiskohteena tulee olla vaikuttavaksi todettujen palvelujen rahoitus. Esimerkiksi tässä lausunnossa kuvatun Vamos-palvelun rahoitus tulee 46 eri rahoituslähteestä. Rahoitus sisältää paitsi hankerahoitusta, myös palveluiden myyntiä. Nykyinen rahoitusmalli on kestämätön, jos todella halutaan poistaa nuorten syrjäytyminen. Ratkaisuna on taata pysyvä tai pitkäkestoinen rahoitus, joka sidotaan palvelun tuottamiin tuloksiin ja vaikutuksiin.

Konkreettisesti rahoitusongelma voidaan korjata seuraavasti: kunnille suunnataan ehdollista rahoitusta vaikutusperustaisiin dynaamisiin hankintoihin, joiden kautta haetaan psykososiaalisten palveluiden tuottajia, joiden tehtävänä on löytää haavoittuvassa asemassa elävät nuoret ja vahvistaa nuorten toimintakykyä siten, että he voivat siirtyä työllisyyden kuntakokeilun piiriin. Tällä hetkellä kasaantuneista ongelmista kärsivät nuoret jäävät kuntakokeilun ulkopuolelle.

Arjen tuki ja oma työntekijä nuorelle

Mielenterveyspalveluiden lisääminen ja hoitoon pääsyn helpottaminen ovat tärkeitä ja tunnistettuja tavoitteita. Kokemuksemme mukaan nykymallilla toimivien mielenterveyspalveluiden määrällisellä

lisäämisellä ei yksin ratkaista syrjäytymisen ongelmaa ilman palveluiden toiminnan kehittämistä ja muuttamista. Nuorelle tulee nimetä oma työntekijä, jolla on kokonaisvastuu hänelle tarjottavista palveluista. Nuorta tukeva työntekijä voi olla myös kolmannen sektorin edustaja.

Nuoret selviävät ja menevät eteenpäin, kun heillä on arjen tukea kokonaisvaltaisesti. Tämä voi tarkoittaa tukea, joka menee ahdistuksesta ja sosiaalisista peloista kärsivän nuoren kotiin. Vamoksen toiminnasta tehty riippumaton vaikuttavuustutkimus osoittaa, että kiireetön kohtaaminen on vaikuttavaa. Se on myös osoitettu yhteiskunnallisesti vaikuttavaksi. Kansainväliset esimerkit vahvistavat käsitystä matalan kynnyksen toimintojen tuloksellisuudesta, kun pyritään ehkäisemään nuorten syrjäytymistä.

Vastuutaho syrjäytymisen ehkäisyssä, ilmiöpohjainen budjetointi ja yhteistoiminnallinen johtaminen

Vaarana on, että palvelujen pirstaleisuus vahvistuu hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa, kun sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät hyvinvointialueille ja nuoriso-, työllisyys- ja koulutuspalvelut jäävät kunnan hoidettaviksi. Ilmiöpohjainen budjetointi on yksi ratkaisu, jolla voidaan vahvistaa eri toimijoiden yhteistoimintaa ja vähentää nuorten syrjäytymistä. Alueellisesti tulee määritellä se taho, jolla on kokonaisvastuu NEET-ryhmään kuuluville ja paljon palveluja käyttäville nuorille tarjottavasta tuesta. Uudet rakenteet vaativat myös yhteistoiminnallista johtamista.

Yhteenveto

Vamos on tarkoitettu koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville 16–29-vuotiaille nuorille. Toimintamalli perustuu intensiiviseen yksilö- ja ryhmävalmennukseen, jossa nuorelle nimetään oma työntekijä. Vamoksen vaikutusmekanismit kytkeytyivät nuoren kokemaan hyväksytyksi ja välitetyksi tulemiseen sekä pienin askelin etenemiseen ja tarpeen mukaan tarjolla olevaan tukeen. Vamoksen vaikuttavuutta on selvitetty Itlan tekemässä vaikuttavuustutkimuksessa. Vamoksen tuottama yhteiskunnallinen hyöty on noin 10 miljoonaa euroa vuosittain. Jos todella halutaan poistaa nuorten syrjäytyminen, ratkaisuna on pysyvä tai pitkäkestoinen rahoitus, joka sidotaan palvelun tuottamiin tuloksiin ja vaikutuksiin.

Lähteet

Laine, Terhi & Sarmia, Vesa (2020) NEET-nuorten valmennus ohjaa nuoria työ- ja koulutuspoluille. Talous ja Yhteiskunta 2, 58-63. NEET-nuorten valmennus ohjaa nuoria työllisyys- ja koulutuspoluille - Työn ja talouden tutkimus LABORE

Merikukka, Marko & Hartman, Maaria & Ristikari, Tiina & Hilli, Petri & Juutinen, Aapo & Keski-Säntti, Markus & Virtanen, Petri (2021) Vamos-nuortenpalvelun vaikuttavuustutkimus. ITLA Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö https://itla.fi/download/vamos-nuortenpalvelun-vaikuttavuustutkimus/